Kitabın Teknolojik Değişimi

Technological Change of Book

*Hakan ANAMERİÇ**

Öz

Kitap ilk sayfalarından hatta satırlarından başlayarak papirüs, parşömen tahta veya metal tabakalar üzerine yazılmış, rulo halinde ya da ciltlenmiş olsun iki yönüyle ele alınması gereken bir araç -bilgi taşıyıcısı- olmuştur. Kitap, yazılmış ya da basılmış yaprakların bir araya getirilmesinden oluşan ve bir konuyu belirli bir düzen içinde sunan yapıt olarak tanımlanmaktadır. Kitabı oluşturan bu iki unsur, onun içeriği ve fiziksel yapısıdır. İçerik, anlatılmak istenen konuyu/temayı yani kitabın amacını ifade eder, bilgilendirici, öğretici, yol gösterici, eleştirici olanı aktarır. Bilinen en eski el yazması kitapların günümüzden yaklaşık 3000-3700 yıl öncesine tarihlenen ve Hinduizm'in ilk kutsal metinlerinin yer aldığı Rig Veda[1]dan günümüzün elektronik kitaplarına kadar geçen süreç içerisinde her ne biçimde ve içerikte olsun "kitap" kavramı zihinlerimizde yer etmiştir. Dünyanın neresinde olursa olsun hangi dil ile söylenirse söylensin "kitap" her zaman aynı fiili ve formu ifade etmektedir. Günlük yaşantımızın son 30 yılında hemen her alanda bireylerin yaşantısını değiştiren/kolaylaştıran teknoloji, uzun bir geçmişe sahip olan kitap için de pek çok değişimi ortaya koymuştur. Ancak bu değişim kavramlardan ve kitabın bileşenlerinden çok ona erişimi, onu üretmeyi/yazmayı ve ondan faydalanmayı daha keyifli kılmayı amaçlamaktadır. E-kitap ile ilgili son 10 yıl içerisinde başta eğitim olmak üzere, elektronik kaynaklar, kütüphaneler, bilgi hizmetleri, okuma alışkanlığı, iletişim gibi alanlarda çok sayıda akademik ve sosyal çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada e-kitap teknolojisi, temel bileşenleri olan yazar, yayıncı ve okuyucu ile beraber gündelik yaşamda bireylerin kitap anlayışındaki farklılaşma, görsel ve yazılı basın örnekleri[2] bağlamında farklı bir bakış açısı ile değerlendirilecektir.

***Anahtar sözcükler**: Kitap, e-kitap, e-kitap teknolojisi*

Abstract

The book has been a device - information conveyer - that should be taken into consideration in two perspectives whatever it is written on papyrus, parchment, wood or metal layers as rolls or bound. Book is defined as a work, formed by binding written or printed pages, presenting a subject in a particular order. These two elements forming book are its content and physical structure. The content expresses the subject / theme, that is the purpose of the book, and it conveys the informative,

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. (anameric@ankara.edu.tr, hakananameric@gmail.com)

1 Hinduizm'in ilk kutsal metinleri olan Veda'ların ilk bölümüdür (Rigveda - Samaveda - Yajurveda - Atharvaveda).

2 Çalışmada kullanılan yerli - yabancı gazete köşe yazıları ve haberler yazarın özel arşivinden alınmıştır.

instructive, guiding and critical things. The "book" concept, no matter what its type and concept is, has been inculcated into our minds in the process between Rig Veda dated 3000-3700 years ago, in which the first holy texts of Hinduism take place, and the present electronic books. "Book" refers the same action and form no matter in which language and wherever it is said. Technology changing/facilitating the lives of individuals in every field in the last 30 years make may changes for book having a long history. However, this change aims at accessing, producing/writing books, making use of them and making them more joyous rather than concepts and components of it. Several academic and social studies have been carried out on e-book theme in the fields such as education, electronic sources, libraries, information services, reading habits and communication in the last 10 years. In this study, the differentiation in the book concept of individuals in daily life thanks to the e-book technology -with basic elements author, publisher and reader- is evaluated in the context of visual and print media examples from a different point of view.

Keywords: *Book, Electronic book, Electronic book technology*

Yeni Yazar, Yayıncı ve Okuyucu

Geleneksel kitap ile e-kitabın ticari bileşenleri; yazar, yayıncı ve okuyucudur. Bu bağlamda söz konusu üç unsurda ve kitabın yazılma/üretilme "amacında" bir değişiklik yoktur. Çünkü kitap hangi formatta olursa olsun, kendisini büyük oranda meydana getiren ana unsurlardan olan içerik ve fiziki yapısı/formu ile tanınır, değer kazanır, eleştirilir, öğretir ve/veya bilgilendirir. Kitap bu eylemleri/amaçları yerine getirirken herhangi bir kayıt ortamına yazılı/kayıtlı olma zorunluluğunu taşır. Bu ortamları değiştiren ise teknoloji (Yazılım + Donanım)'dir. E-kitabın neleri değiştirdiğini görebilmek için bu üç unsuru ayrı ayrı ele almakta fayda vardır.

Elektronik ortam, yazar sayısının çoğalmasına ve sağladığı olanaklar ile yazarlığın kolaylaşmasına neden olmuştur. Ancak sayıdaki bu artış ve kolaylaşma yozlaşmayı veya kalitesizleşmeyi değil, yazarlar arasındaki rekabetin artması daha farklı, içerik yönünden güçlü ürünler çıkaran, gündemi, gereksinimleri, farklı ve boş alanları bilen ya da kısaca *daha fazla emek harcayan* bir yazar profili olmayı ifade etmektedir. Çünkü teknoloji okuyucu kadar yazara da aynı içerik ve hızda bilgi sunmakta, aynı oranda erişim olanakları tanımaktadır. Bu kolaylığın aksine "kitap yazmak", "kitap yayınlamak", "kitap tanıtmak/pazarlamak, "kitap satmak" daha ucuz, eğlenceli, sanatsal, görsel içerikli, hareketli, bağımsız, belki de daha kazançlı bir duruma kavuşmuş olsa da basılı format kadar henüz hukuki açıdan tercih edilmemektedir. Özellikle akademik çevreden birçok yazar ellerinde somut bir "eserin" olmasını yeğlemektedir. Yazarlar için kitabın basılı olması ve/veya elektronik olarak hazırlanması satış, tanıtım, pazarlama, dağıtım, paylaşım gibi konulardaki başarısı, yayıncı/yayınevleri olan ilişkilerine ve bunların işlerini nasıl yaptıkları ile doğru orantılıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yazarların hangi formatta olursa olsun ürünlerini nasıl ürettikleri değil onu "nasıl" ve "hangi" özelliklerle/kolaylıklarla (utilities) okuyucuları ile buluşturacaklarıdır/buluşturmaları gerektiğidir. Ancak kitapların sunumunun, pazarlanmasının, tanıtımının ve satışının yazarların tanınmışlık, popülerlik ve güvenilirlik durumlarına göre değişiklikler gösterdiği bir gerçektir. Bazı tanınmış yazarlar herhangi bir yayıncıya bağımlı kalmadan

hem de elektronik ortamda kitaplarını yayınlayabilmekteler. Ünlü korku romanı yazarı Stephen King'in, 2000 yılında hiçbir yayıncı kuruluşa bağlı kalmadan, *The Plant* adlı romanını yalnızca elektronik ortamda yayınlaması, yine aynı yıl Stephen King'in *Riding the Bullet* adlı kitabını ünlü kitap perakendecisi olan Simon&Schuster ile e-kitap olarak yayınlaması ve Ayşe Kulin'in 2002'de yazdığı ve John W. Baker tarafından İngilizceye çevrilen *Nefes Nefese*'nin (*Last Train to İstanbul*) e-kitap versiyonunun Amazon.com'da en iyi satanlar arasında olması buna verilecek çarpıcı örneklerdir.

Yazarlar aynı zamanda, kitaplarını yazdıkları ve yayınladıkları ortam ile doğru orantılı olarak, sanal ortamda da sıklıkla kullanılan hatta yapmaları gerekenler ile ilgili eleştiriler de yapılan *e-kitap yazarı - ebook author* adını da almaktadırlar. Her ne kadar e-kitap yazarlığı geleneksel yazarlıktan iş gücü olarak ayrılmasa da günümüzde e-kitap okumak, indirmek ve paylaşmak için kullanılan teknolojiyle gelişen/değişen bir süreçtir. Basılı kitaplar gibi e-kitapların da bir pazarı oluşmuş, yayıncı ve okuyucular da yavaş yavaş tercihlerini yapmaya başlamış ve teknoloji ile yakından ilgili olan e-kitaplara olan ilgi yükselmeye başlamıştır. Günümüzün en popüler e-kitap okuma cihazı üreticilerinden olan Amazon.com, kitaplarının basılı nüshaları milyonlar satan ve bu başarıyı e-kitapları ile de pekiştiren Stephen King'e kendi ürünü olan Amazon Kindle için bir korku romanı yazma teklifi bile götürülmüştür (Flood, 2009).

E-kitap teknolojisi, kitap üretiminde/yazımında ve bunun pazarlanmasında yazarlara kişisel hareket etme olanağı sağlamaktadır. Ülkelerin yürürlükte olan telif hakları, ticaret ve vergi mevzuatı kapsamında, yazarlar kuracakları web sayfaları aracılığıyla 'ürünlerini' tanıtma ve pazarlama imkânına sahip olabilmekte, ayrıca ürünlerini, açık arşivler (open repository), forumlar ve ticari amaç gütmeyen sitelerde paylaşıma açarak bireysel farkındalık yaratabilmektedirler (Önder, 2011, s. 88). Burada vurgulanması gereken bir diğer önemli nokta, sanal ortamın özellikle fiziksel engelli ve gündelik yaşamı kısıtlayan hastalıkları bulunan bireylerin de edebiyat, sanat ve bilim dünyasına çalışmalarını birer yazar olarak katkıda bulunmalarına, rekabet etmek için sanal ortamın kendilerine olan avantajlarını kullanabilme şansını da sağlamaktadır.[3]

Yazarlar e-kitap ile 'basılı' kitaplarda yapamadıkları bazı 'yenilikleri' gerçekleştirme şansına sahip olmuşlardır. Yayıncıların da yardımı ile grafik tasarımcılar, animatörler, seslendirme sanatçıları vb. ile 'kitaplarını' daha çekici hale getirebilmektedirler. Aynı zamanda hem yazar hem de yayıncı için başlıca problemlerden biri olan ve büyük oranda kitabın fiyatını da belirleyen baskı süreci, baskı masrafı, baskı sayısı sıkıntılarından uzaklaşmışlardır. Yazar ve yayıncıların bu sorunlar/sıkıntılardan uzaklaşmaları maliyeti düşürmekte ancak yazarın para kazanması için daha fazla "üretim yapmasını" gerektirmektedir (Ergu, 2010).[4]

3 Uzun zamandır MS hastası olan Stuart Rose'un 'Happily Disabled' adlı kitabı 2012'de internetten yayınlanmıştır. Bkz. http://www.happilydisabled.com/HDbook4.pdf, http://www.mssociety.org.uk/near-me/branches/leamington-spa-warwick-and-kenilworth-branch/blog/2012/10/happily-disabled-stuart-r

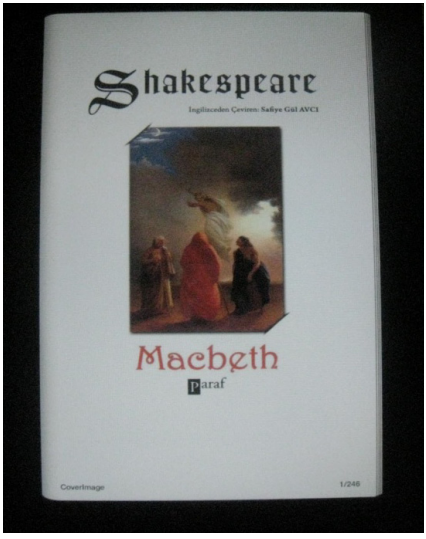
4 Bkz., Sakine Öngöz ve Adnan Baki, "E-Book Usage of Graduate Students Studying Educational Sciences in Turkey". Turkish Online Journal of Distance Education - TOJDE 11 (1): 198-212; Ayşe Derya Işık, "Elektronik Kitapların Eğitimde Kullanılabilirliği", Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (2): 398-403.

E-kitap teknolojisi yazarları bazı geleneksel alışkanlıklarını değiştirmeye zorlamakta veya onları farklı uygulamaları gerçekleştirmeye teşvik etmektedir. Okuyucuların yazarlardan en çok istediği hatta sıraya girdiği kitap imzalatma da sanal ortama taşınmıştır. Geleneksel 'kitap imzalama' işleminden biraz daha uzun olsa da kitap-yazar-okuyucu ilişkisinin önemli seremonilerinden olan bu süreç de sanal ortamda uygulanmaya başladı. Mayıs 2011'de ABD - New York'daki *BookExpo America*'ya katılan *Hyperformance*'ın yazarı T. J. Waters, okurlarının Kindle'larına indirilebilen formatta, fotoğrafını imzalı bir notla beraber (autograph)[5] göndererek yeni bir uygulamayı "e-signing"i başlatmış oldu. Waters bu uygulamayı farklı mekânlarda hatta hiç gitmediği yerlerde bile yapmıştır (Rosenbloom, 2011).

E-kitabın etkilediği diğer unsur yayıncı(lar)dır. Yayıncı, genel anlamda kitabı okuyucu ile buluşturan, yazara bu işte yardımcı olan, "kitap" satışından para kazanan kişi/kurumdur, e-kitabın en çok etkilediği, değiştirmeye zorladığı ve kitap ile ilgili her türlü olumlu-olumsuz durumdan etkilenen aktördür. Ancak "e-kitabı" oluşturan, doğuran teknolojinin de en önemli rakibidir. Neden? Çünkü yayıncı, basılı kitabın hâkim olduğu pazarda, sadece kendi sektörü ile -yayıncılık-kitapçılık- rekabet etmekteydi. E-kitabın piyasaya girmesi, rekabet edilecek sektörü genişletip, güçlendirdi. Günümüzde sadece yayıncılar e-kitap yayınlamıyor teknoloji üreticileri, internet servis sağlayıcıları, mobil telefon operatörleri de bu pazara ortak olmuşlardır. Perakende kitap firmaları da bu pazarda önemli aktörler arasında yer almakta, Samsung, Nokia, Apple Macintosh, Google, Sony, Hewlett-Packard (HP), Microsoft gibi bazı büyük teknoloji firmaları da e-kitap okuma cihazı ve yazılımları üretmekteler. E-kitap sadece bu kitapların okunacağı özel cihazlarda (ebook reader) değil cep telefonu (akıllı telefon - smart phone), tablet, dizüstü ve masaüstü bilgisayarlarda da okunup indirilebildiği için, e-kitap pazarı yayıncılar açısından ciddi bir rekabeti beraberinde getirmektedir. Ancak "e-kitapçılık" açısından bu durumu sadece olumsuz anlamda değerlendirmemek gerekir, çünkü pazarda tutunabilmek için teknoloji firmaları, yayıncılar ve yazılım üreticileri arasında önemli işbirlikleri yapma seçeneğini de sunmaktadır. Özellikle akıllı telefon üreticisi firmaların mobil işletim sistemlerinde birer e-kitap mağazası da eklemeleri bu rekabeti büyük oranda kızıştırmıştır.

5 Yazarın el yazısı ile attığı imza veya ünlü kişilerin sıklıkla kullanmadıkları sıradan imzalarından fiziksel olarak daha büyük, kalın ve artistik imza. Bu imza türü resmi belgeler dışındaki ortamlarda kullanılmakta ve bu yönüyle signature/ıslak imzadan ayrılmaktadır [y.n.].

Yayıncılar/yayınevleri kitap pazarlamak için WEB sayfalarını daha etkin bir biçimde kullanmaya başlamışlardır. Bu hem basılı hem de e-kitap için kaçınılmaz bir durumdur. Bu araç, her ikisinin de satışını-erişimini kolaylaştırıp, ucuzlatmıştır. Yerli ve yabancı tanınmış yayıncılar e-kitap okuma cihazları için ve web tabanlı e-kitap üretme girişimlerini de daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Ülkemizde 2008-2012 yılları arasında TÜİK verilerine göre e-kitap üretiminin arttığı gözlemlenmektedir (Kültür İstatistikleri, 2013; İstatistikler…, 2013).[6] Bu göstergeler elektronik kitapların yavaş da olsa piyasada varlığını kabul ettirmeye ve bu ürüne karşı talebin artmaya başladığını ortaya koymaktadır. 2011'de ABD'deki toplam kitap pazarının %20'sini dijital kitaplar oluştururken İngiltere'de de hemen hemen aynı oranlara sahiptir, Almanya, Hollanda ve Belçika'da ise ülkemizdeki gibi yavaş ancak sağlam bir artış hızı görülmektedir (Millar, 2012; Millar 2011; Sırt, 2013). Ülkemizin en büyük on yayınevi/kitabevinden[7] sadece birinin web sayfasında e-kitap satışı yapılmaktadır. Ancak bu konudaki öncülüğü sektöre doğrudan internet üzerinden perakende kitap satışı ile giren firmalar yapmıştır, örneğin ülkemizde İdefixe[8] ve Kitapyurdu.com ABD'de ise Amazon.com[9] çevrimiçi yayıncılık ve e-kitap üretimi alanında, diğer perakende kitap satan yayınevleri göre daha avantajlıdır. Hatta Amazon.com tarafından hem tablet hem de e-kitap okuyucu olarak kullanılan Kindle, şu anda 150 ülkede satılmaya başlamıştır. Mart 2012'de dünyanın en tanınmış, yetke sahibi, güvenilir, en uzun süredir yayınlanan ve kapsamlı ansiklopedilerinden biri olan *Encyclopedia Britannica*, artık basılı olarak okuyucularla buluşmayacağını, dijital ortamdan yayınlanmaya devam edeceğini açıklamıştır (Britannica…, 2012).

Farklı alanlardaki teknoloji firmaları, sanal kitabevleri ile rekabet ve e-kitap piyasasında güçlü kalabilmek için yayıncılar, yazarlarla farklı bir platformda çalışmaya

6 2008 - 31760 basılı 399 elektronik; 2009 - 30560 basılı 581 elektronik; 2010 - 34857 basılı 635 elektronik; 2011 - 39247 basılı 1295 elektronik ve 2012 - 39367 basılı 2928 elektronik kitap yayınlanmıştır.

7 Can, İş Bankası Kültür, Yapı Kredi, Doğan, Timaş, Everest, Metis, Oğlak, Günışığı ve Tan Yayınları. Bunlar arasında sadece Timaş'ın web sayfasında e-kitap (ikitap) yer almaktadır. Yayınevlerinin seçimi ile ilgili bakınız; Ayşegül Domaniç Yelçe, Kitapların tanrıçaları, Hürriyet (25 Mart 2012).

8 Bakınız, Elif Ergu, Dijital yayıncılık kitap reklamlarını artıracak, Vatan (4 Temmuz 2010).

9 Amazon.com'da 2009 yılındaki e-kitap sayısı 250 bindir [y.n.] Amazon.com basılı kitaplardan çok e-kitap satmaktadır. Bakınız; Claire Cain Miller, Ebooks top hardcovers at Amazon, The New York Times (7 Temmuz 2010), Shiv Malik, Kindle ebook sales have overtaken Amazon print sales, says book selleri,The Guardian (6 August 2012), Neşe Karahasan ve Batu Kınıkoğlu, Elektronik kitapları sosyolojik ve hukuksal açıdan okumak, Cumhuriyet Bilim Teknoloji (22 Şubat 2013).

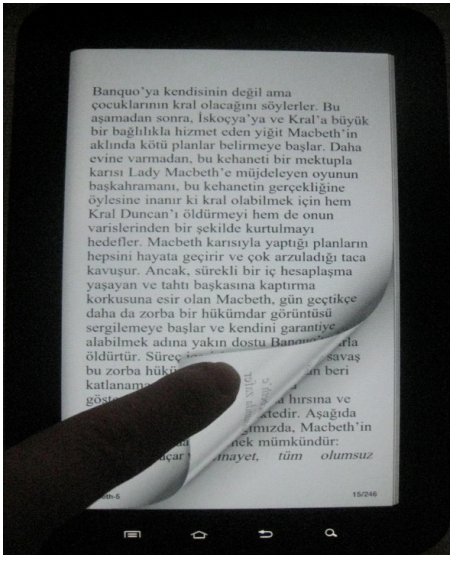
başlamıştır. Yayıncılar artık farklı mesleklerden kişilere de istihdam sağlamak zorunda kalıyorlar. Programcılar, grafik tasarımcılar, ses sanatçıları, seslendirme sanatçıları basılı kitaplarda olamayacak özellikleri e-kitaba katabilmek ve onu daha çekici kılabilmek için işbirliği yapmaktadırlar. Bu şekilde ve içerikte yapılacak işbirlikleri ve yeni tasarımlar elbette ki yayıncıların/yayınevlerinin müşteri/okuyucu profili genişletmektedir. Ancak e-kitabın okuyucu kitlesinin genişlemesi için hangi kitap türünün ve hangi yazarların eserlerinin e-kitap olarak yayınlanacağının belirlenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bunun için de yayıncılar basılı kitaplardaki yolu izlenmiş, öncelikle dünya klasiklerini, tanınmış yazarların eserlerini ve çocuk kitaplarını elektronik olarak pazarlamaya okuyucu ile buluşturmaya başlam**ış**lardır. Bunun yanı sıra görme engelliler için kullanılan Braille alfabesi yerini sesli kitaplara bırakmaktadır (Akgün, 2008; Yelçe, 2013). Ülkemizde e-kitabın hızlı bir biçimde girdiği sektör eğitimdir. Eğitim alanında faaliyet gösteren yayınevleri 2000'lerin başından itibaren çeşitli içerikteki ders/yardımcı ders kitaplarını web sitelerinden, CD-DVD'ler ile veya flash bellekler aracılığıyla öğretmen ve öğrencilerle buluşturmuşlardır. Bunlar arasında en tanınmış olanı 1968'de yayınlanmaya başlayan ve 2005'te ilköğretim müfredatından çıkarılan *Cin Ali* serisidir. 2000'li yılların başında Artım Yayınları tarafından CD ortamında sesli ve görüntülü olarak tekrar yapılandırılan Cin Ali, ilkokul öğrencilerinin eğitimine destek sağlarken, düzyazı ve el yazısıyla okuma olanağı da vermekteydi (Cin Ali…, 2008). Diğer önemli girişim, 2011-2012 eğitim-öğretim döneminde uygulamaya konulan Fatih Projesi kapsamındaki z-kitap (zenginleştirilmiş kitap)'tır. Z-kitap, interaktif ve çoklu ortam özellikleri de taşıyan bir tür e-kitap türüdür. Z-kitaplar ile öğrenciler dijital ortamda ders içeriklerine ulaşabilecek; istedikleri zaman okulda, evde, arabada, açık havada yani farklı mekânlarda zenginleştirilmiş içerikle etkileşme olanağı bulmaktadır. Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı'na kitap hazırlayan hemen tüm yayınevlerinin z-kitabı bulunmaktadır (Demirel, 2011, ss. 2148-2151).

Ülkemizde yayıncıların kendi sektörleri dışındaki rakiplerine e-kitap hizmetleri açısından bakmakta fayda vardır.

- TTNET Kitap internet servis sağlama işinin yanında sesli kitap ve e-kitap hizmetlerini de vermeye başladı, projeler yapıyor. Altyapı ve eleman avantajı var.
  www.ttnetkitap.com
- Turkcell Kitaplık Türkiye'nin en fazla abonenin olduğu operatör, akıllı telefon üretim çalışmaları/işbirlikleri yapıyor. Tarifelerinde e-kitap da veriyor.
  www.turkcelkitaplik.com

Ülkemizde yayıncıların hedefinde e-kitapların maliyet ve talep bakımından cazip olması avantajları ile yaygınlaştırılması vardır.

E-kitaplar yazar ve yayıncıların geleneksel fiillerini değiştirmelerinin yanı sıra kütüphanelerin de okuyucu hizmetlerini etkilemektedir. Yayıncıların yukarıda belirtilen teknoloji üreticilerinin yanı sıra kütüphanelerin de rakipleri arasına girmesini sağlamıştır.

Son yıllarda üniversiteler ve üniversite düzeyindeki yükseköğretim kurumları kendilerine kaynak alımı için ayrılan bütçenin büyük bölümünü e-kaynaklara ayırmaktadır. Henüz birçok ülkede başlamamış olsa da e-kitap teknolojisinin doğup geliştiği -ABD, İngiltere, Kanada- ülkelerde özellikle araştırma (üniversite) ve halk kütüphanelerinde e-kitap okuma cihazları ve internet üzerinden e-kitaplar ödünç verilmeye başlamıştır. Bu da kütüphanelerin okuyucu hizmetlerinin politikalarının değişmesine ve kullanıcıların e-kitap konusunda kütüphaneleri tercih etmelerine de olanak sağlamaktadır. Çünkü ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede de halk ve üniversite kütüphaneleri ücretsiz hizmet vermektedir ve toplumu oluşturan nüfusun büyük bölümü bu bilgi merkezlerinden yararlanmaktadır. Bunun yanı sıra e-kitaplar basılılardan farklı olarak bir kopya alınıp bilgi merkezlerinin host/terminal veya e-kitap okuma cihazı sayılarına göre belki de yüzlerce kopya kullanılabilmekte ve/veya ödünç verilebilmektedir. Bu da yayıncıların çekindiği en önemli sorunlardan biridir. Ödünç verme hizmetlerine ciddi kolaylıklar getirebilecek e-kitap, ödünç verilen kitabın belirli bir süre -ödünç verme süresi- sonra gerekli uyarıları yaptıktan sonra yenilenmezse yazılım yardımıyla kitabın açılmasını engellemekte, kitabın yeniden açılması için kütüphaneye gidilmesi veya web sayfasından süre uzatımı almasını gerektirmektedir. ABD'de büyük yayınevleri kütüphanelerin kitapların elektronik formlarına erişimin engellenmesi gerektiğini savunmakta ve bunun için lobi çalışmaları yapmaktadır. Örneğin Hachette Book Group, 2009'da kütüphanelere yayınlarının elektronik versiyonlarını göndermeyi durdurmuştur. Simon&Schuster ve Harper Collins de Hachette ile fikir birliğindedir (Stross, 2011). Her ne kadar yayınevleri bu şekilde bir politika takip etseler de kendi ürünleri olan yazılım ve donanımlarda da özellikle uzun süren e-kitap indirme süreleri ve kesintiler, her yaşa uygun derme eksikliği gibi konularda sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu da okuyucuları e-kitapları kütüphanelerden ödünç almaya ve basılı kitaplara yönlendirmektedir. Tüm bu gelişmelere rağmen, ABD'li girişimci Nelson Wolff, Steve Jobs'un biyografisini okuduktan sonra kütüphane geleneğini yok etmeden içerisinde sadece bilgisayar terminalleri ve e-kitapların olduğu bir kütüphane kurmak için çalışmalara başladığı belirtilmiştir. Söz konusu kütüphanede 150 e-kitap okuyucu, 50 masa üstü, 25 tablet ve 25 laptop bilgisayar bulunacağı ve çocuklar için de bir dermenin yer alacağı ve e-kitapların ödünç verileceği vurgulanmıştır (Carrns, 2012; Richtel ve Bosman, 2011; Dünyanın…, 2013; Cullotta, 2012). Yazılı basında ülkemizde

2013 yılı başında 11 ilde pilot uygulama olarak başlatılması düşünülen e-kitap projesi ile ilgili çıkan haberlere rağmen konuyla ilgili olarak proje sahibi Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü web sayfasından bilgi alınamamıştır (Elektronik…, 2012).

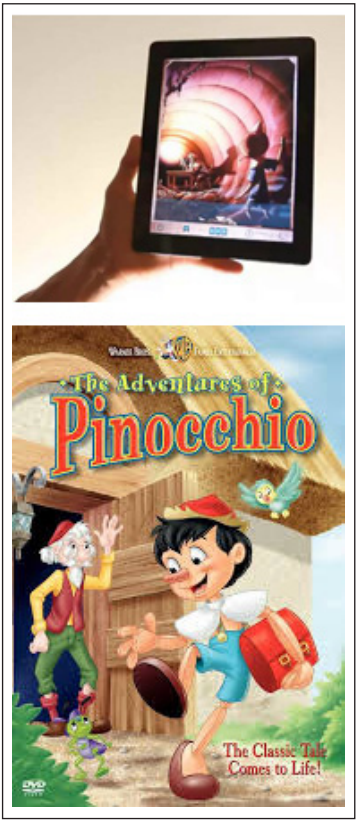
E-kitapların yayıncılar açısından bu olumsuz yönlerinin yanı sıra yukarıdaki Britannica örneğinde de olduğu gibi özellikle çok ciltli eserler, ansiklopediler, monograf serileri gibi eserlerde basım, yayım ve depolama masraflarını ciddi oranda düşüreceği de bir gerçektir.

E-kitapların diğer iki bileşene oranla değişime uğrattığı aktör okuyucudur; okuyucu aslında kitabı hangi formatta olursa olsun okumaya çalışan kitledir. Ancak e-kitap teknolojisi elindeki hemen tüm olanakları/kolaylıkları okuyucu lehine kullanmaktadır. Çünkü asıl hedef kitle bu gruptur. 30-35 sene önce okunması gereken kitaplardan belli bir yaş grubunun üzerindeki bireylerin haberi olurdu ve okunmasını tavsiye ederdi. Ancak son 5-6 yılda teknoloji ile daha yakından ilgili bireyler e-kitaplardan haberdar. Belki de bu nedenle e-kitap üretimi/yazımı bu hedef kitleye yönelmiş durumdadır. Elbette ki hem yazarın hem de yayıncının hedefi "okuyucu". Basılı da olsa elektronik de olsa "kitabı" alacak, ona erişecek, okuyup, yararlanacak hedef kitle okuyucu. Tüm tasarım her kesimden okuyucular **için** hazırlanmaktadır. Her türlü ergonomi ve kolay okunabilirlik e-kitap okuma cihazlarında ve diğer teknolojide okuyucuya sunuluyor.

E-kitabın okuyucuya sundukları, onları şöyle değiştirmekte:

- ◊ Karanlıkta okuyamam, ışık gözümü alıyor, kâğıttan yansıyor mazereti yok, ışık en iyi biçimde kullanılıyor/ayarlanabiliyor,
- ◊ Yazılar küçük göremiyorum bahanesi yok, puntolar ve yazı karakterleri ayarlanabiliyor,
- ◊ Kitabımı kirletmek istemem, cildi bozulmasın, istediğin gibi yaz, çiz, işaretle, kıvır, çevir…
- ◊ Kaldığım yeri unuttum, kitap ayracı yerine veya en çok tercih edilen yöntem ile "sayfanın köşesini kıvırma - dog eared" o da var, hem de aynısı.
- ◊ Gözlerim yoruldu, uykum geldi bahanesi ortadan kalkmış oldu, bas "dinle".
- ◊ Anlamını bilemediğim ve sürekli tekrarlayan kelimeler sıktı, aç sözlük desteğini anlamını öğren…
- ◊ Kitaplarımı tatile-seyahate götürmek istiyorum ama hem yerim yok hem de ağırlar, indir koy çantana…
- ◊ Pilini doldur ve şarj cihazını unutma yeter

Günümüzde okuyucular açısından "kitap almak" yerine "kitap indirmek" herhalde daha cazip, eğlenceli ve hızlı oluyor. Belki 50 yıl sonra bundan da sıkılıp "kitap almaya" döneriz. Öyle ki bazı bilgisayar oyunu firmaları, sadece oyun konsollarında okunabilen/çalışan çocuk-genç romanları ve çizgi romanlar üretiyor. Okuyucular arasında en çok ilgilenilen kesim 15-30 yaş arası, özellikle de öğrenciler. Ders kitapları, soru bankaları, dil kitapları, bazı dergiler, popüler kitaplar, romanlar vb. Haber Türk, Zaman, Vogue, GQ, The Economist gibi bazı gazete ve popüler dergiler, tablet bilgisayarlar ve akıllı telefonlar için ayrı tasarımlar geliştiriyor. Teknoloji okumamanın da üstesinden gelecek gibi görünüyor eğer bunu çözerse belki de basılı kitapların da okunmasını sağlayabilir.

E-kitap üreticileri okuyuculara salt okuma hizmetinin ötesine geçmişlerdir. Ancak henüz okuyucular okumaya ek uygulamaları benimsememiş görünüyor. E-kitaplar arasındaki bağlantılar kurarak sadece o konu ile ilgili bölümlere erişim sağlayan, kitapların sadece ilgilenilen bölümlerinin kullanıma açılması ve videolarla desteklenen e-kitaplar şu anda geleneksel kitabın ruhunu taşıyan e-kitaplar kadar rağbet görmemektedir (Streitfeld, 2013a). Bu özellikler e-kitapların hitap ettiği geniş kesim tarafından yavaş yavaş kabul görmekteyken, akademik çevreler e-kitabın bazı özelliklerinden sorumluluk-kontrol-geri bildirim olanakları ile faydalanmaya başlamıştır. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi e-kitap teknolojisinin ortaya çıktığı ve ticari bir sektör haline geldiği ülkelerde, e-kitapların bu ürünle yakından ilgili olduğu okullar ve akademik kurumlarda kullanılması da gayet normal bir durumdur. Ayrıca bu teknoloji üreticileri ürünleri hakkında kullanıcılarından/okuyucularından geri bildirim alarak ürünlerini geliştirme çabası içerisindedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Texas A&M Üniversitesi'nde uygulanan CourseSmart adlı bir program. CourseSmart teknolojisi McGraw-Hill gibi büyük yayınevleri ile birlikte, bunu uygulayan üniversitelerdeki öğretim üyeleri yardımıyla, öğrencilerinin öğrenim süreçlerini ve dersle ilgili kaynakları kullanmalarını ölçmek için uygulanmaktadır. CourseSmart öğrencilerin verilen e-kaynakların ne kadarını, hangi bölümlerini kaç kere okunduğu konusunda yayınevi ve öğretim üyelerine bilgi aktaran bir veri tabanı içermekte. Şu anda 3,5 milyonun üzerinde öğrenci ve öğretim üyesi bu

teknolojiyi kullanıyor ve kitapların her bir bölümü ile ilgili ciddi bilimsel veriler topluyor (Streitfeld, 2013b).[10] Ülkemizdeki akademik çalışmalarda ise öğrencilerin motivasyonu açısından kitapların biçimsel özelliklerinin ön planda olduğu ve teknik özelliklerin bu motivasyonun artırılmasında önemli faktörler olduğu, öğrencilerin (okuyucuların) hem işletim sistemi hem de e-kitabın farklı özelliklerini olumlu karşıladıkları belirlenmiştir (Kurulgan ve Argan, 2008: ss. 236-246; Rukancı, 2011, ss. 68-73; Öztürk ve Can, 2013, ss. 143-151; Tosun, 2012, ss. 25-27).

E-kitap ile ilgili olarak geleneksel yazı malzemeleri ile ilgili de dikkat çekici gelişmeler olmaktadır. 1761'de Almanya'nın Stein kasabasında kurulan dünyanın en önemli kırtasiye markalarından olan *Faber-Castell* dijital çağda bazı çekincelerini "Faber-Castell için en büyük sorun dijital teknolojinin gelişmesiyle yazını izlemeyeceği seyir. Örneğin çocuklar hala yazacak mı? Fakat Faber-Castell konunun önemini biliyor" şeklinde dile getirmiştir (Ewing, 2013).

E-kitapların ortaya koyduğu en önemli özellik tek kopyadan binlerce kişiye ulaşmasıdır. Ancak bu durum o kitabın manevi ve maddi değeri konusunda maalesef bir ayrıcalık kazanmasına yeterli değildir. Teknoloji ürününü yeniden oluşturabilir, yenileyebilir. Bu da ona aynı biçimde tekrarlanabilirlik özelliği sağlar, bu büyük bir dezavantajdır. Konuya sanatsal yönden ve koleksiyonerlik açısından bakıldığında "elle" yapılmış olması ona orijinallik - özgünlük - teklik değeri katar. Bu özellik, e-kitaplarda olamayacak bir durumdur. Yazma eserlerde müellif hattı nüsha, ithaflar, minyatürler-tezhipler ve cilt içerik ile birlikte eşsiz bir yapıtı insanlığa sunar. Basılı kitaplarda ise az sayıda olma, kondisyonunun iyiliği ve otograflar o esere 'nadirlik' katar. Bu da ne yazık ki geleneksel kitabı, manen ve maddeten e-kitaptan değerli kılar. Acaba Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ı Lügati't-Türk*'ün el yazması tek nüshasına mı, yoksa en yüksek çözünürlükte ve her türlü ergonomiye sahip "e" nüshasına mı sahip olmak istersiniz? Ya da Leonardo da Vinci'nin hidrolik, jeoloji ve astronomi ile ilgili çalışmalarının bir arada bulunduğu defter olan *Codex Leicester*'ın orijinaline mi yoksa dijital kopyalarına mı bakmak istersiniz? Ya da Jules Verne'in *Kereban Le Tatu - inatçı Kereban*'ının ilk baskısına mı bir göz atmak istersiniz? Codex Leicester'ı e-kitap teknolojisinde de önemli bir Pazar payı olan Microsoft'un "kitap sever" sahibi Bill Gates'in 1994'te 30.8 milyon dolara satın aldığını da belirtmekte fayda vardır.

Ülkemizde ve yurt dışında konuyla ilgili dikkat çekici örnekler bulunmaktadır. 1642'de 1700 tane basılan ancak günümüzde sacede 11 adet kalan *Bay Psalm Book*'u 14,2 milyon dolara David Mark Rubenstein almıştır. Ülkemizdeki en pahalı kitap -yurt dışındakiler kadar olmasa da- 10 bin TL'ye alıcı bulan Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı kitabının ilk baskısıdır. Bir diğeri ise matbaamızın kurucusu İbrahim Müteferrika'nın

10 Ayrıca bakınız; Robert Slater, E-books or print books, "big deals" or local selections - What gets more use? Library Collections Acquisitions and Technical Services, 33 (1-2): 31-41, 2009, s. 33-40; Wendy Allen Shelburne, E-book usage in an academic library: User attitudes and bevhaviors. Library Collections Acquisitions and Technical Services, 33 (1-2): 59-72, 2009, s. 60-69.

kurduğu matbaasında bastığı eserlerin tam takımından oluşan lottur. Bu lotta yer alan 17 basma kitap 380 bin TL'ye satılmıştır. E-kitaplar bu kadar değerli olabilir mi?

Sonuç

E-kitaplar gün geçtikçe hayatımıza daha fazla girmeye başlamıştır. Basılı benzerleriyle karşılaştırıldığında elbette bazı iyi ve kötü yanları bulunmaktadır. Ancak bunların başında özellikle elektronik kitap okuma cihazları ile okunabilen e-kitaplarda bazı ekonomik sorunların olması muhtemeldir. Çünkü bir cihaz ortalama 300$ civarında, yani yaklaşık 600 TL'dir. Bu cihazların halk, okul veya üniversite kütüphanelerine alınabilmesi için gerekli olan mali kaynaklar sözü edilen kütüphanelerde şu an için mevcut değildir. Bu konuya bir de kişisel olarak baktığımızda durumun daha kötü olduğu görülebilmektedir. Basılı kitap almak için bile yeterli ekonomik gücü olmayan bir kesimin elektronik kitap okuma cihazı veya e-kitapları okumaya yarayan diğer araçlara ayıracak mali kaynağı olmaması gayet doğaldır. Bu nedenle sözü edilen teknolojinin yaygınlaşması veya basılı benzerlerinin yerini alması toplumun genelindeki ekonomik ve eğitimsel sorunların çözümlenmesi ile doğrudan ilgilidir. Ayrıca ilköğretimden itibaren hangi kitapların okunması gerektiğinin belirlenmesi konusunda da eğitimcilerimiz ve öğretmenlerimize büyük sorumluluk düşmektedir. Elbette okumak önemli ve verimli bir eylemdir, ancak önemli olan neyi, nasıl ve ne zaman okumak gerektiğidir.

E-kitaplar, kütüphanecilik ve enformasyon bilimleri açısından da farklı uygulamalarla karşılaşmamızı sağlayacaktır. Başta bu kaynakların kataloglanması ve sınıflandırılmasında, özellikle elektronik kitap okuma cihazları ile okunan e-kitaplarda farklı alanların kullanılması gerekmektedir. Bunlar, cihazın içerisindeki kitaplara göre kataloglanmalıdır. Ayrıca e-kitapların basılı kitaplarda belirli bir süreden sonra yapılması gereken prezervasyon, konservasyon ve ciltleme gibi koruma uygulamalarına gereksinimi de yoktur.

E-kitapların gündelik yaşamda yaygınlaşması, bazı değişimleri de beraberinde getirecektir. Bu değişim özellikle kitap ile ilgili daha önceki bölümlerde belirtilen sektörlerde oluşacaktır. Belki ciltçilik, lakçılık[11], bıçakçılık[12] gibi bazı matbaacılık alanları ortadan kalkacaktır. Ancak e-kitapların içerik yönünden değerlendirilmesi veya üretilmesi ile ilgili olan e-kitap yazarlığı, e-kitap eleştirmenliği, e-kitap dağıtımcılığı ve e-kitap yayıncılığı gibi yeni iş kollarının ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Hatta kitabın gelişim tarihiyle paralel bir sanat olan *exlibris* bile elektronikleşerek hareketli bir tarz kazanacaktır.

Her ne kadar e-kitap teknolojisi yazar, yayıncı ve okuyucuya faydalı olanaklar sağlamaktadır. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, okumanın merkezinde hemen her

11 Sayfa veya ciltleri lak adı verilen saydam maddeyle kaplama.
12 Sayfaların kesilmesi.

bireyin aklına gelen o araç, 'kitap' bulunmaktadır. Diğer araçlar/kaynak onun ardında yer almaktadır. Okumak eylemi her zaman 'kitap' ile eşleştirilmiştir. Basılı da olsa elektronik de olsa, *Alberto Magnuel*'in *Okumanın Tarihi* adlı kitabında bahsettiği çeşitli okuma ve kitap türleri için asıl önemli olan *okumaktır*. Yatakta, koltukta, otobüste, plajda, sınıfta, parkta asıl yapılan eylem *okumadır*, bunun ortamı gerçek okurlar için pek de önemli değildir.

5000 yıllık bir geçmişe sahip olan, bu süreç içerisinde fiziksel açıdan zihinlerimizdeki şeklini büyük ölçüde koruyan kitap, günümüzde felsefi açıdan bu niteliğini kaybetmemiştir ve kaybetmeyecektir. Eylem aynı olacak 'kitap' amaç olarak aynı olacaktır. Bunu bilen teknokratlar da bu eylemi odağa koyarak 'okuyucu'nun işini kolaylaştırma işini gerçekleştirmişlerdir. Victor Hugo'nun deyişi ile "Okuma ihtiyacı barut gibidir, bir kere tutuşunca artık sönmez".

Kaynakça

Akgün, Mehlika. Görme engelliler için sesli kitap. *Cumhuriyet* (2 Ocak 2008).

Britannica artık basılmayacak. *Hürriyet* (14 Mart 2012).

Carnns, Ann. BUCKS: E-books from the library. *The New York Times* (11 Ağustos 2012).

Cin Ali İnteraktif Eğitim CD'si. (2008). Ankara: Artım Yayınları.

Cullotta, Karen Ann. Libraries see opening as bookstores close. *The New York Times* (27 Aralık 2012).

Demirel, Raşit. (2011). Zenginleştirilmiş e-kitap uygulaması. *11th International Educational Technology Conference-IETC 25-27 May 2011 Proceedings Book (Volume II), İstanbul* içinde (2148-2151). İstanbul.

Dünyanın ilk kitapsız kütüphanesi açılıyor. *NTVMSNBC.com* (15 Ocak 2013).

Elektronik kitap ödünç verilebilecek. *Hürriyet* (26 Aralık 2012).

Ergu, Elif. "Dijital yayıncılık kitap reklamlarını artıracak". *Vatan* (4 Temmuz 2010).

Ewing, Jack. Hands on Bavarian count presides over a pencil-making empire. *The New York Times* (3 Aralık 2013).

Flood, Alison. Stephen King writes ebook horror story for new Kindle. *The Gurdian* (10 Şubat 2009).

İstatistikler 'okumuyoruz' algısını çürüttü. *Milliyet* (26 Nisan 2013).

Işık, Ayşe Derya. (2013). Elektronik kitapların eğitimde kullanılabilirliği". *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 395-411.

Karahasan, Neşe ve Batu Kınıkoğlu. Elektronik kitapları sosyolojik ve hukuksal açıdan okumak. *Cumhuriyet Bilim Teknoloji* (22 Şubat 2013).

Kurulgan, Mesut ve Metin Argan. (2006). Yeni kitap seçiminde etkili olan biçimsel faktörlerin okuyucu perspektifinde değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası,* 7 (2), 230-249.

Kültür İstatistikleri. (2013). 20.12.2013 tarihinde www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1086 adresinden erişilmiştir.

Malik, Shiv. Kindle ebook sales have overtaken Amazon print sales, says book seller. *The Guardian* (6 August 2012).

Millar, Kate. (2012). Despite slow start, ebooks gain ground in Europe. 20.12.2013 tarihinde http://www.mnn.com/green-tech/gadgets-electronics/stories/despite-slow-start-ebooks-gain-ground-in-europe adresinden erişildi.

Millar, Kate. (2011). Ekitap korsanlığı artıyor. 20.12.2013 tarihinde http://www.turkyaybir.org.tr/haberler/e-kitap-korsanligi-artiyor/234 adresinden erişildi.

Miller, Claire Cain. Ebooks top hardcovers at Amazon, *The New York Times* (7 Temmuz 2010).

Önder, Işık. (2011). *Yeni yüzyılın kitabı elektronik kitap*. Ankara: Orient Yayınları.

Öngöz, Sakine ve Adnan Baki. (2010). "E-Book Usage of Graduate Students Studying Educational Sciences in Turkey". *Turkish Online Journal of Distance Education – TOJDE,* 11 (1), 198-212.

Öztürk, Ergün ve Işılnur Can. (2013). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin elektronik kitap okumaya ilişkin görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 17 (1, Nisan), 137-153.

Richtel, Matt ve Julie Bosman. For their children, mant e-book fans insist on paper. *The New York Times* (20 Kasım 2011).

Rosenbloom, Stephanie. Would you sing my Kindle? *The New York Times* (13 Nisan 2011).

Rukancı, Fatih. (2011). Elektronik kitaplar neleri değiştirebilir?. Geçmişten Geleceğe Kitabın Serüveni 44. Kütüphane Haftası 4 Nisan 2008, Ankara Bildiriler içinde (63-74). Hazl: B. Zeynep Önen. Ankara: VEKAM.

Sırt, Timur. Elektronik kitaplar canlanıyor. *Sabah* (3 Kasım 2013).

Streitfeld, David (a). Out of print, maybe, but not out of mind. *The New York Times* (1 Aralık 2013).

Streitfeld, David (b). Teachers knows if you've done the e-learning. *The New York Times* (13 Nisan 2013).

Stross, Randall. (2011). Publishers vs. libraries: An e-book tug of war. *The New York Times* (24 Aralık 2011).

Tosun, Nilgün. (2014). A study on reading printed books or e-book: reasons for student – teachers preferences. *Turkish Online Journal of Educational Technology,* 13 (1), 21-28.

Yelçe, Ayşegül Domaniç. Görme engelliler e-kitap uygulamasının yaygınlaşmasını istiyorlar. *Hürriyet* (15 Nisan 2013).

Yelçe, Ayşegül Domaniç. Kitapların tanrıçaları. *Hürriyet* (25 Mart 2012).